

**Η ΙΔΡΥΣΗ ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΛΓΑΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ (1912-1913)**

Είναι γνωστό ότι ήδη από την επομένη της κατάληψης της Θεσσαλονίκης από τα ελληνικά στρατεύματα (26 Οκτωβρίου 1912)¹, οι Βούλγαροι άρχισαν σταδιακές μεθοδεύσεις που απέβλεπαν και στην επιβολή και της δικής τους παρουσίας μέσα στην επίμαχη μακεδονική πόλη και με απώτερο στόχο την αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας².

Η πρώτη βουλγαρική κίνηση ήταν, όπως είναι γνωστό, να ζητήσει και να αποσπάσει ο στρατηγός Τοδογον άδεια από τις ελληνικές στρατιωτικές αρχές της Θεσσαλονίκης, στις 28 Οκτωβρίου, για την είσοδο και την προσωρινή διαμονή στην πόλη δυο ταγμάτων του βουλγαρικού στρατού. Η χειρονομία ωστόσο εκείνη του αρχιστρατήγου και διαδόχου Κωνσταντίνου έμελλε να αποδειχτεί σοβαρό σφάλμα. Παρά τις διαβεβαιώσεις του Τοδογον, στη Θεσσαλονίκη «φιλοξενήθηκε» τελικά μια ολόκληρη μεραρχία βουλγαρικού στρατού, η οποία με την προκλητική της συμπεριφορά δημιουργούσε συνεχώς προβλήματα στις ελληνικές αρχές, που πάσχιζαν να επιβάλουν την τάξη στην πόλη.

Αλλά τα προβλήματα δεν σταματούσαν εκεί· οι Βούλγαροι, αφού εδραίωσαν τις θέσεις τους, άρχισαν να αμφισβητούν τη μονομερή κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τους Έλληνες, προβάλλοντας, με παράδοξο τρόπο, δικαιώματα συγκυριαρχίας³. Στην πολιτική τους μάλιστα αυ-

1. Οι ημερομηνίες του κειμένου σημειώνονται με βάση το Ιουλιανό ημερολόγιο· παράλληλα διατηρήθηκαν, όπου υπήρχαν, οι διπλές ημερομηνιακές ενδείξεις των εγγράφων.

2. Για τα γεγονότα της κατάληψης της Θεσσαλονίκης βλ. Γ. Βεντήρης, *Η Ελλάς του 1910-1920*, τ. 1, β' έκδοση, Αθήνα 1970, σ. 114-124, 129-130· πρβλ. Ε. Γρηγόριου, *Έλληνες και Βούλγαροι*, β' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1954, σ. 273-278.

3. Κ. Ρακτιβάν, *Έγγραφα και σημειώσεις εκ της πρώτης ελληνικής διοικήσεως της Μακεδονίας (1912-1913)*, επιμ. Ι. Θ. Δημαρά, Θεσσαλονίκη 1951, σ. 18-26, 31-37, 55· πρβλ. Α. π. Βακαλόπουλος, *Η Θεσσαλονίκη στα 1430, 1821 και 1912-1918*, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 67-68. Για τις ελληνικές θέσεις έναντι των κυριαρχικών δικαιωμάτων στη Θεσσαλονίκη, και τις τεταμένες ελληνοβουλγαρικές σχέσεις εξαιτίας της παρουσίας των Βουλγάρων στην πόλη, ενδιαφέρουσες επισημάνσεις γίνονται σε μακροσκελή ανυπόγραφη αναλυτική έκθεση ξένου (μάλλον Ρώσου) παρατηρητή

τή, προσπαθούσαν να προσεταιριστούν και το πολυάριθμο ισραηλιτικό αλλά και το τουρκικό στοιχείο της πόλης¹. Τέλος, για να προωθήσουν τα σχέδιά τους να επιβάλουν παράλληλες προς τις ελληνικές και δικές τους στρατιωτικές και διοικητικές αρχές, επέμεναν στον διορισμό Βούλγαρου φρουράρχου ή έστω υποφρουράρχου, και ίδρυσαν, παρά τις έντονες αντιδράσεις των Ελλήνων, βουλγαρικό ταχυδρομείο και τηλεγραφείο².

Οι βουλγαρικές πρωτοβουλίες, που δεν περιορίζονταν μάλιστα μόνο στη Θεσσαλονίκη, προκάλεσαν, όπως ήταν φυσικό, σοβαρές ανησυχίες στις ελληνικές αρχές· γι' αυτό και απασχόλησαν εκτεταμένα τη διπλωματική αλληλογραφία του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών. Εξάλλου το κλίμα έντασης καλλιεργούσε έντεχνα και ο βουλγαρικός τύπος με συνεχείς προτροπές για πολεμική αναμέτρηση και για επικράτηση των Βουλγάρων στον μακεδονικό χώρο³. Παράλληλα άρχισε και συστηματική προπαγάνδα ανάμεσα στους κατοίκους, η οποία ασκούνταν με ποικίλους τρόπους. Ένας από αυτούς ήταν και η οικονομική διείσδυση με οικονομικούς πράκτορες και με την ίδρυση πιστωτικών ιδρυμάτων σε μακεδονικό έδαφος. Η τακτική αυτή είχε συστηματοποιηθεί από τις αρχές κιόλας του 1912. Τότε η Βουλγαρική Εθνική Τράπεζα (Balgarska

που βασίστηκε σε πληροφορίες των πρωταγωνιστών, αλλά και σε επίσημα έγγραφα των δυο πλευρών. Η έκθεση, με τίτλο: Les Relations Gréco-Bulgares, σώθηκε στο Αρχείο του ελληνικού Υπουργείου των Εξωτερικών (στο εξής: ΑΥΕ)/1913/ά.α.κ./9, Αθήνα, 9 Ιουνίου 1913. Βλ. επίσης συνέντευξη του προϊσταμένου των Οικονομικών Υπηρεσιών Μακεδονίας Γ. Κοφινά στην εφημερίδα «Le Progrès» (Αθήνα 14/27 Απρ. 1913), με τίτλο: La question de Salonique. Ρουίκοι Salonique prétend demeurer Grecque. Η συνέντευξη αυτή, που δόθηκε με αφορμή διάλεξη του διευθυντή του Τμήματος Στατιστικής της Σόφιας, αναφέρεται στην οικονομική ένταξη της Θεσσαλονίκης στο ελληνικό κράτος.

1. Η σύνθεση του πληθυσμού της Θεσσαλονίκης τον Οκτ. του 1912, σύμφωνα με πίνακες της μητρόπολης, ήταν: 19.000 Έλληνες, 40-44.000 Τούρκοι, 7.000 διάφορες εθνικότητες και 90.000 Ισραηλίτες, σε συνολικό πληθυσμό 160.000 περίπου κατοίκων (Π. Αργυρόπουλος, Απομνημονεύματα από 1885 έως 1936, Αθήνα 1970, σ. 107). Γρήγορα όμως σημειώθηκε αύξηση του ελληνικού πληθυσμού· τον Ιανουάριο του 1913 σε εκτίμηση του Γ. Χρυσάφη, διευθυντή του υποκαταστήματος της Τράπεζας Αθηνών στη Θεσσαλονίκη, σε σύνολο 145.000 κατοίκων αναφέρονται: 36.000 Έλληνες, 28.000 Τούρκοι, 80.000 Ισραηλίτες και 3.000 Βούλγαροι («Αρχείο Βενιζέλου» 173 /φ. 152, Χρυσάφης προς Πρόεδρο Ελληνικής Κυβέρνησης, Θεσσαλονίκη, 2/15 Ιαν. 1913). Τέλος στην πρώτη, συστηματική απογραφή, της 28ης Απρ. του 1913, στους 39.956 Έλληνες αντιστοιχούσαν 61.439 Ισραηλίτες, 45.867 Τούρκοι, 6.263 Βούλγαροι και 4.364 ξένοι, σε σύνολο 157.889 ατόμων (Ρακτιβάν, Έγγραφα, σ. 51).

2. Βλ. έγγραφα στο ΑΥΕ, κυρίως φ. 1912/Α/5.

3. ΑΥΕ/1912/Α/5, Γενικός στρατιωτικός διοικητής Θεσσαλονίκης πρίγκιπας Νικόλαος προς στρατηγό Andreev, 859/Θεσσαλονίκη, 24 Νοε. 1912.

Narodna Banca) με κατάλληλες νομοθετικές ρυθμίσεις, που επέτρεπαν τη συμμετοχή της στο εξής στη σύσταση άλλων τραπεζών, συμβλήθηκε με γαλλικές και ρωσικές τράπεζες για την ίδρυση ειδικής «Εμπορικής και Υποθηκικής Τράπεζας» (Banque Commerciale et Foncière des Balkans) στη Σόφια. Η Τράπεζα αυτή, που είχε την έδρα του διοικητικού της συμβουλίου στο Παρίσι, αποσκοπούσε κυρίως στην ίδρυση υποκαταστημάτων σε ευπαθείς περιοχές της τουρκοκρατούμενης Μακεδονίας και προπάντων στη Θεσσαλονίκη. Το γεγονός αυτό είχε θορυβήσει τότε την ελληνική κυβέρνηση, που με τους διπλωματικούς υπαλλήλους της στη Σόφια και στη Θεσσαλονίκη παρακολουθούσε με προσοχή τις βουλγαρικές αυτές ενέργειες. Επρόκειτο ασφαλώς για μια ενδιαφέρουσα πτυχή του ελληνοβουλγαρικού ανταγωνισμού της κρίσιμης εκείνης περιόδου. Ακριβώς την πτυχή αυτή θα προσπαθήσει η παρούσα εργασία να διερευνήσει με βάση πηγές του Ιστορικού Αρχείου του υπουργείου των Εξωτερικών και του Αρχείου της ΕΤΕ¹.

Η ίδρυση βέβαια του υποκαταστήματος της Banque Commerciale et Foncière des Balkans στη Θεσσαλονίκη αποσκοπούσε και στην αξιοποίηση των άφθονων εβραϊκών κεφαλαίων και της έντονης εμπορομεσιτικής και χρηματιστικής δραστηριότητας στη μακεδονική πρωτεύουσα. Αλλά το πρόβλημα για την ελληνική πλευρά δεν ήταν ο οικονομικός ανταγωνισμός για τον προσεταιρισμό του εμπορικού κόσμου της Θεσσαλονίκης. Ήταν φανερό ότι οι βουλγαρικές πρωτοβουλίες για το άνοιγμα υποκαταστήματος της νέας Τράπεζας στη Μακεδονία ενείχαν κυρίως πολιτική σημασία. Αυτό έγινε ολοφάνερο, όταν αποκαλύφθηκε ότι η Εθνική Τράπεζα της Βουλγαρίας αναλάμβανε να καλύψει τα ενδεχόμενα ανοίγματα του υποκαταστήματος της Θεσσαλονίκης ως το ποσό των 15 εκατομμυρίων γαλλικών φράγκων. Η εγγύηση αυτή, που ξεπερνούσε το αρχικό κεφάλαιο της Τράπεζας —εκείνο ανερχόταν σε 10 εκατομμύρια φράγκα μόνο—, έπεισε τη διοίκηση της Banque Commerciale et Foncière des Balkans να δώσει αμέσως την έγκρισή της για την ίδρυσή του. Ωστόσο οι νομικές δυσχέρειες που ίσχυαν για παρόμοιες δραστηριότητες στην οθωμανική αυτοκρατορία, και που αναμένονταν να αρθούν με την αναμενόμενη ψήφιση σχετικού νομοσχεδίου από την τουρκική Βουλή,

1. ΑΥΕ/1912/ά.α.κ. Ε', υπ. Εξωτ. προς πρεσβευτή στη Σόφια και πρόξενο στη Θεσσαλονίκη, 4272/Αθήνα, 10 Μαρτ. 1912. Ευχαριστώ και από εδώ θερμά τον αναπληρωτή καθηγητή κ. Β. Κόντη, ο οποίος μου υπέδειξε μερικές από τις πηγές που χρησιμοποιούνται στην εργασία αυτή. Ευχαριστώ επίσης τον καθηγητή κ. Ι. Κ. Χασιώτη για τις χρήσιμες υποδείξεις του.

καθυστέρησαν, φαίνεται, τις αναγκαίες διαδικασίες, με τελικό αποτέλεσμα την αναβολή του ανοίγματος του υποκαταστήματος¹.

Ό,τι όμως δεν κατάφεραν οι Βούλγαροι υπό την οθωμανική διοίκηση και με τη μεθόδευση της ελεγχόμενης απ' αυτούς, ως ένα βαθμό, Banque Commerciale et Foncière des Balkans, προσπάθησαν να το επιτύχουν αμέσως μετά την επιβολή της ελληνικής κυριαρχίας στη Θεσσαλονίκη, με την άδεια των τοπικών ελληνικών αρχών, και μάλιστα χωρίς την επικάλυψη ξένου πιστωτικού ιδρύματος. Συγκεκριμένα, ο διοικητής του βουλγαρικού στρατού της περιφέρειας Θεσσαλονίκης στρατηγός Andreen, με έγγραφό του προς τον νομάρχη της πόλης Περικλή Αργυρόπουλο², γνωστοποίησε στις 6 Δεκεμβρίου 1912 την πρόθεση της Βουλγαρικής Εθνικής Τράπεζας να εγκαταστήσει υποκατάστημα στη Θεσσαλονίκη. Ο Αργυρόπουλος, παραβλέποντας το γεγονός ότι για παρόμοια ενέργεια ήταν απαραίτητη κυβερνητική άδεια, επικυρωμένη με βασιλικό διάταγμα, θεώρησε αρκετό να συνεννοηθεί μόνο με τις τοπικές αρχές, δηλαδή με τον υπουργό Δικαιοσύνης και Γενικό Διοικητή Μακεδονίας Κωνσταντίνο Ρακτιβάν³ και με τον διάδοχο. Οι δυο τελευταίοι ενέκριναν αφήφιστα προφανώς την πρόταση, αρκούμενοι στο αιτιολογικό ότι το εμπόριο στη Θεσσαλονίκη ήταν ελεύθερο. Ο Αργυρόπουλος λοιπόν, ενημερώνοντας την κυβέρνηση για την ενέργειά του, δεν υποπευδόνταν μάλλον τις πολιτικές της συνέπειες. Έτσι προεξοφλώντας την έγκριση των Αθηνών έδωσε έγγραφη θετική απάντηση στο βουλγαρικό αίτημα. Θεώρησε μάλιστα ότι λόγω της εμπόλεμης κατάστασης το έγγραφο εκείνο είχε ισχύ βασιλικού διατάγματος. Επιπλέον, εξέλαβε τη διήμερη καθυστέρηση στην απάντηση του υπουργείου Εξωτερικών ως σιωπηρή έγκριση⁴. Πάντως, με εντολή του Ρακτιβάν⁵ τέθηκε τουλάχιστον ο περιο-

1. Την τύχη του νομοσχεδίου, που είχε παραπεμφθεί για μελέτη σε ειδική κοινοβουλευτική επιτροπή, φαίνεται ότι περίμεναν με ενδιαφέρον και άλλοι Ευρωπαίοι κεφαλαίουχοι που σκόπευαν να επεκτείνουν τις χρηματιστικές δραστηριότητές τους στην Τουρκία. Βλ. σχετικά στο ΑΥΕ/1912 ά.α.κ. Ε', πρόξενος Θεσσαλονίκης προς υπ. Εξωτ., 264/2 Απρ. 1912· στο ίδιο, πρεσβευτής στο Παρίσι προς υπ. Εξωτ., 706/3/15 Μαΐου 1912.

2. Ο Π. Αργυρόπουλος, νομάρχης Λάρισας από το 1909, διορίστηκε πολιτικός σύμβουλος του αρχιστρατήγου διαδόχου μετά την κήρυξη του πολέμου του 1912 και τοποθετήθηκε απ' αυτόν νομάρχης Θεσσαλονίκης. Για την παρουσία του στη Θεσσαλονίκη βλ. στον ίδιον, Απομνημονεύματα, σ. 103 κ.ε.

3. Για τον Κ. Ρακτιβάν και το διοικητικό έργο του στη Μακεδονία βλ. Κ. Κεραμέας, Η απελευθέρωση της Μακεδονίας και ο Κωνσταντίνος Ρακτιβάν, πανηγυρικός λόγος, Θεσσαλονίκη 1978.

4. ΑΥΕ/1913/Α/5, Αργυρόπουλος προς υπ. Εξωτ., 1684/15 Δεκ. 1912.

5. Ρακτιβάν, Έγγραφο, σ. 37.

ριστικός όρος ότι η τράπεζα θα λειτουργούσε ως ιδιωτική και χωρίς τα ειδικά προνόμια που τυχόν απολάμβανε στη Βουλγαρία¹.

Αλλά τα πράγματα βέβαια ήταν περισσότερο κρίσιμα από όσο βιάστηκαν να εκτιμήσουν οι ανύποπτες αρχές της Θεσσαλονίκης. Η Βουλγαρία κατόρθωσε με τον τρόπο αυτό να ενισχύσει τα επιχειρήματά της για κυριαρχικά δικαιώματα στην επίμαχη πόλη, σε μια περίοδο που δεν είχαν ακόμη καθοριστεί τα όρια της επικράτειας των συμμάχων. Η ίδρυση λοιπόν, με νομότυπες διαδικασίες και την έγκριση των Ελλήνων, του υποκαταστήματος ενός ιδρύματος, που μόνο μέσα στα όρια του κράτους θα μπορούσε να επιτραπεί, αποτελούσε πρωθύστερη ενέργεια, που περιείχε το στοιχείο της διαμφισβήτησης του καθεστώτος σε υπό διαπραγμάτευση χώρο. Η οργή και η απόγνωση είναι φανερή στην απάντηση του υπουργού των Εξωτερικών Λάμπρου Κορομηλά της 14ης Δεκεμβρίου 1912: Αφού πρώτα ψέγει τον νομάρχη για τη σπουδή του να αποφασίσει μόνος για ένα τόσο σοβαρό ζήτημα, ζητά επειγόντως να ελέγξει το κείμενο των ελληνικών αρχών με το οποίο δόθηκε η έγκριση και απαιτεί, έστω και εκ των υστέρων, να εμποδίσουν με κάθε τρόπο την ίδρυση του υποκαταστήματος, με το εύλογο επιχείρημα ότι δεν θα μπορούσε να παραχωρηθεί άδεια για ίδρυση τράπεζας στη Θεσσαλονίκη εξαιτίας της ρευστής πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε στα Βαλκάνια και μάλιστα πριν από τον αναμενόμενο διεθνή διακανονισμό των συνόρων².

Στο μεταξύ ο υπουργός είχε σπεύσει να ενημερώσει για τα τεκταινόμενα και τη διοίκηση της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος και, για να εξισορροπήσει τα πράγματα, είχε ζητήσει τη δική της παρέμβαση για άμεση λειτουργία υποκαταστήματός της στη Θεσσαλονίκη³. Έτσι, μπήκε στο παιχνίδι της πολιτικής αντιπαράθεσης και το μεγαλύτερο τότε ελληνικό πιστωτικό ίδρυμα. Η πολιτική σημασία άλλωστε της παρέμβασης της ΕΤΕ φαίνεται και στο απαντητικό έγγραφο του υποδιοικητή της Τράπεζας Ιωάννη Ευταξία της 12ης Δεκεμβρίου 1912⁴. Στο έγγραφο αυτό ο

1. ΑΥΕ/1913/Α/5, Αργυρόπουλος προς υπ. Εξωτ., εμπιστ. τηλεγρ., 6 Δεκ. 1912.

2. ΑΥΕ/1913/Α/5, υπ. Εξωτ. προς νομάρχη Θεσσαλονίκης, κρυπτογράφημα 36946/14 Δεκ. 1912 και έγγραφο προς τον Ρακτιβάν.

3. ΑΥΕ/1913/Α/5, υπ. Εξωτ. προς Διοίκηση ΕΤΕ, εμπιστευτικό, 7 Δεκ. 1912.

4. Παρόλο που υπογράφει τα σχετικά έγγραφα ως διοικητής, τη διοίκηση κατά την περίοδο αυτή (1911-1914) είχε ο Ιω. Βαλαωρίτης (Ε π. Σ τ α σ ι ν ό π ο υ λ ο ς, Η ιστορία της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος (1841-1966), Αθήνα 1966, σ. 88-89, 91, 93). Για την πορεία της Τράπεζας βλ. επίσης Σ τ ά θ η ς Σ π η λ ι ω τ ό π ο υ λ ο ς, Ιστορία της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος, πρόλογος Αλ. Ν. Διομήδους, β' έκδοση, Αθήνα 1949.

Ευταξίας επισημαίνει και αυτός την άστοχη ελληνική ενέργεια να χορηγηθεί άδεια στη Βουλγαρική Εθνική Τράπεζα να προβεί σε πρωτοβουλίες που εξυπηρετούσαν καθαρά πολιτικές σκοπιμότητες της Σόφιας στη Μακεδονία. Αναλύοντας επιπλέον, από τη δική του πλευρά, την πολιτική της γειτονικής συμμάχου χώρας¹, διευκρίνιζε ότι, σύμφωνα με τα ισχύοντα διεθνώς, οι εκδοτικές τράπεζες είχαν δικαίωμα να ιδρύουν υποκαταστήματα μόνο μέσα στα όρια της επικράτειας του κράτους των, όπου άλλωστε κυκλοφορούσαν και τα γραμμάτια του κεντρικού τους καταστήματος. Αντίθετα η Βουλγαρική Εθνική Τράπεζα περιέλαβε στο καταστατικό της ως δικαίωμά της την ίδρυση υποκαταστημάτων στο εξωτερικό, με σκοπό την ίδρυσή τους στην Τουρκία, κι αυτό για ευνόητους πολιτικούς λόγους. Ότι όμως δεν είχε κατορθώσει να το επιτύχει σε οθωμανικό έδαφος (και μάλιστα παρά την ισχύουσα ακόμη προνομιακή για τους ξένους ετεροδικία), το πετύχαινε τώρα με την ελληνική επιπόλαιη φιλοφροσύνη, αποσπώντας την κυβερνητική εκείνη άδεια, που ήταν απαραίτητη ώστε να ενισχύσει τη θέση της και να παρουσιαστεί ότι ασκεί κυβερνητικό έργο στη Θεσσαλονίκη²: διότι, σύμφωνα πάντα με την άποψη του Ευταξία, η λειτουργία υποκαταστήματος μιας καθαρά κρατικής τράπεζας σε ένα τόπο θεωρείται ότι αποτελεί, κατά κάποιο τρόπο, άσκηση κυβερνητικής εξουσίας. Το πρόσχημα εξάλλου των Βουλγάρων για ίδρυση υποκαταστήματος χωρίς τον εκδοτικό χαρακτήρα, δεν θεωρήθηκε πειστικό από τον Έλληνα οικονομολόγο: αν δεν υπήρχε δόλος στην πρόθεση της βουλγαρικής πλευράς και ενδιαφερόταν αυτή απλώς για τη διευκόλυνση των συναλλαγών, τότε οποιαδήποτε ιδιωτική βουλγαρική τράπεζα θα μπορούσε να ιδρύσει κι αυτή υποκατάστημα στη Θεσσαλονίκη, ώστε να μην παραβιαστεί και το αποκλειστικό εκδοτικό προνόμιο της ελληνικής Εθνικής Τραπέζης.

Παρά τη συμφωνία, ωστόσο, του Ευταξία με τις θέσεις του υπουργείου Εξωτερικών για τις βουλγαρικές υστεροβουλίες, ο υποδιοικητής της ΕΤΕ δεν απάντησε θετικά στην έκκληση του Κορομηλά για την εσπευσμένη ίδρυση υποκαταστήματος της Εθνικής στη Θεσσαλονίκη. Μολονότι διαβεβαίωνε τον Έλληνα υπουργό ότι η ΕΤΕ είχε πράγματι σκοπό να ιδρύσει υποκαταστήματα στις νέες επαρχίες (Θεσσαλονίκη, Γιάννενα, Μοναστήρι, Καβάλα), αυτό θα μπορούσε να γίνει μόνο μέσα στα όρια

1. Στις 17 Μαΐου 1912 είχε υπογραφεί μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας τριετής αμυντική συμμαχία έναντι ενδεχόμενης τουρκικής επίθεσης και στις 22 Σεπτ. ελληνοβουλγαρική στρατιωτική σύμβαση (Β ε ν τ ή ρ η ς, Η Ελλάς, σ. 98, 104).

2. ΑΥΕ/1913/Α/5 Ευταξίας προς υπ. Εξωτ., εμπιστευτικό, 44427/Αθήνα, 12 Δεκ. 1912. Βλ. παράρτημα, στ. 19-27, 33-45, 81-88.

όσων ίσχυαν διεθνώς για τις εκδοτικές τράπεζες, δηλαδή σε έδαφος ανεγνωρισμένης με διεθνείς διπλωματικές πράξεις επικράτειας. Συνεπώς απέκλειε μια τέτοια ενέργεια προς το παρόν, πριν δηλαδή από τον οριστικό διακανονισμό των συνόρων του κράτους με την υπογραφή της αναγκαίας διεθνούς συνθήκης ειρήνης. Πρόσθεσε μάλιστα ότι ενδεχόμενη σπουδή θα είχε αντίθετα αποτελέσματα, εφόσον θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι οι Έλληνες οι ίδιοι αμφισβητούσαν το δικαίωμα κατοχής της Θεσσαλονίκης, μιμούμενοι προφανώς τους Βουλγάρους. Πέρα όμως από τις πολιτικές σκοπιμότητες δεν συνέτρεχαν ακόμα πρακτικές οικονομικές ανάγκες: οι χρηματικές δοσοληψίες εξυπηρετούνταν από την Τράπεζα Ανατολής, της οποίας η Εθνική ήταν βασικός μέτοχος¹. Έτσι, υπογραμμίζοντας ο Ευταξίας και τα οικονομικά συμφέροντα της Τράπεζας, έδινε περισσότερη βαρύτητα στην απόφασή του, συνδυάζοντάς την μάλιστα και με την υπενθύμιση ότι η επέκταση της ΕΤΕ στις νέες επαρχίες θα απαιτούσε νέες διαπραγματεύσεις με την κυβέρνηση και νέους όρους².

Αλλά η εμμονή του Ευταξία στα καθιερωμένα διεθνώς ισχύοντα για τη λειτουργία των εκδοτικών τραπεζών διατυπωνόταν όταν πια είχε δοθεί, όπως είδαμε, η έγκριση των ελληνικών αρχών της Μακεδονίας για το άνοιγμα υποκαταστήματος της ελεγχόμενης από τους Βουλγάρους Τράπεζας. Έτσι, στην αμηχανία της ελληνικής κυβέρνησης ο Ευταξίας αναγκάστηκε να αναζητήσει τρόπους για τη μείωση τουλάχιστον των επιπτώσεων από το γεγονός αυτό. Με νέο έγγραφό του προς τον Κορομηλά της 21ης Δεκεμβρίου ο υποδιοικητής της ΕΤΕ συνιστούσε στην ελληνική κυβέρνηση να μην υπαναχωρήσει πια στην έγκρισή της για την ίδρυση υποκαταστήματος της Βουλγαρικής Εθνικής Τράπεζας στη Θεσσαλονίκη, αφού δεν υπήρχε τώρα δυνατότητα ανάκλησης της ά-

1. Η ανάπτυξη του εμπορίου και της λιμενικής κίνησης, που σημειώθηκε στη Θεσσαλονίκη στις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αι., είχαν παρακινήσει πολλές τράπεζες να ιδρύσουν εκεί υποκαταστήματά τους. Η Τράπεζα της Ανατολής π.χ. είχε ιδρύσει το δικό της ήδη από το 1906 (Γ. Χριστοδούλου, Η Θεσσαλονίκη κατά την τελευταία εκατονταετία. Εμπόριον, βιομηχανία, βιοτεχνία, Θεσσαλονίκη 1936, σ. 140-144, 256).

2. ΑΥΕ/1913/Α/5, Ευταξίας προς υπ. Εξωτ., ό.π., σ. 68, σημ. 2. Βλ. παράρτημα, στ. 10-18, 52-80, 89-93, 101-152.

Τα μέτρα αυτά εκθέτει αναλυτικά, λίγες μέρες αργότερα, και ο διοικητής της Τράπεζας Ιω. Βαλαωρίτης σε έγγραφό του σταλμένο στις 6 Ιαν. 1913 από το Παρίσι—όπου βρισκόταν για τη σύναψη δανείου—προς το Βενιζέλο, στο Λονδίνο (βλ. Αρχείο ΕΤΕ, Π, Δ', 4, Αρχείο Βαλαωρίτη, αντίγρ. επιστολής της 6/19 Ιαν. 1913, σ. 7 κ.ε.). Ευχαριστώ και από τη θέση αυτή τον Ν. Μέλιο για την υπόδειξη μερικών χρήσιμων εγγράφων στο Αρχείο της ΕΤΕ.

δειας με εύσχημο τρόπο. Αλλά εισηγούνταν τη ρητή απαγόρευση της κυκλοφορίας τραπεζογραμματίων της Τράπεζας αυτής μέσω του υποκαταστήματος¹. Την υπόδειξη αυτή ενστερνίστηκε και η ελληνική κυβέρνηση, δίνοντας, μέσα στο πλαίσιο αυτό, αυστηρές εντολές στις ελληνικές αρχές της Θεσσαλονίκης για το κλείσιμο του υποκαταστήματος σε περίπτωση παρανομίας. Παρόμοια ενέργεια άλλωστε θα ήταν απόλυτα δικαιολογημένη εξαιτίας του κενού νομοθεσίας και της ύπαρξης στρατιωτικής μόνο κατοχής, που δεν δικαιολογούσε τη λειτουργία εκδοτικής τράπεζας².

Παρά τις αρχικές του επιφυλάξεις για το άνοιγμα υποκαταστήματος της ΕΤΕ στη Θεσσαλονίκη ο Ευταξίας, κάτω από την πίεση προφανώς της ελληνικής κυβέρνησης, υπαναχώρησε σύντομα. Απαρνούμενος τις αρχικές αρνητικές του εκτιμήσεις γνωστοποίησε με έγγραφό του της 22ας Δεκεμβρίου 1912 στην κυβέρνηση ότι τελικά η Τράπεζα αποφάσισε να ιδρύσει υποκατάστημά της στη Θεσσαλονίκη. Η αλλαγή αυτή υπαγορεύτηκε αναμφισβήτητα από πολιτικές επιλογές, όπως τις υπαινίσσεται σαφώς ο υποδιοικητής της ΕΤΕ, κάνοντας λόγο για την «συντρέχουσαν προς τούτο πραγματικήν ανάγκην» και επέβαλλε να αφηθεί για αργότερα η ρύθμιση των άλλων εκκρεμοτήτων που σχετίζονταν με την κυβέρνηση³. Τα ίδια κίνητρα υπαγόρευαν ασφαλώς και την παράλληλη απόφαση της ΕΤΕ να ανοίξει άλλο ένα υποκατάστημά της στα Γιάννενα. Ταυτόχρονα με τη γνωστοποίηση της ίδρυσης του υποκαταστήματος της Θεσσαλονίκης, στα τέλη Δεκεμβρίου, στάλθηκε εσπευσμένα στη μακεδονική πρωτεύουσα και ο διευθυντής του κεντρικού καταστήματος Δημ. Μάξιμος για να μελετήσει την κατάσταση, να κάνει τις απαραίτητες προεργασίες και να γνωριστεί με τον εμπορικό κόσμο της πόλης. Ο Μάξιμος υπήρξε ο συντάκτης της σχετικής εισήγησης και ο πρώτος διευθυντής του υποκαταστήματος, που θα εγκαινιαστεί λίγους μήνες αργότερα, στις 6 Μαΐου 1913⁴. Στο μεταξύ, ύστερα από το τέλος των εμπιστευτικών αυτών συνεννοήσεων της διοίκησης της ΕΤΕ και των ελληνικών αρχών, έγινε και η επίσημη πρόταση από τον διοικητή της Τράπεζας προς τους μετόχους για την ίδρυση των υποκαταστημάτων στη Θεσσαλονίκη και στα Γιάννενα, στη συνεδρίαση της 1ης Μαρτίου 1913. Η πρόταση έγινε ομόφωνα

1. ΑΥΕ/1913/Α/5, Ευταξίας προς υπ. Εξωτ., 45774/Αθήνα 21 Δεκ. 1912.

2. ΑΥΕ/1913/ανασχ. φ. 109, υπ. Εξωτ. προς Ρακτιβάν, 259/2 Ιαν. 1912.

3. ΑΥΕ/1913/Α/5, Ευταξίας προς υπ. Εξωτ., 45911/Αθήνα, 22 Δεκ. 1912.

4. «Μακεδονία», 1 Ιαν. και 7 Μαΐου 1913. «Νέα Αλήθεια», 1 Ιαν. και 8 Μαΐου 1913. Ε υ ά γ γ. Χ ε κ ί μ ο γ λ ο υ, Τράπεζες και Θεσσαλονίκη 1900-1936. Όψεις λειτουργίας και το πρόβλημα της χωροθέτησης, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 97.

δεκτή¹. Η σύμβαση τέλος για την παραχώρηση στην ΕΤΕ του εκδοτικού προνομίου για τις νέες επαρχίες υπογράφηκε στις 6 Δεκεμβρίου 1914 και έγινε δεκτή από την Τράπεζα στις αρχές του 1915².

Όπως ήταν φυσικό, οι εργασίες του υποκαταστήματος κατά τα δυο πρώτα χρόνια ήταν πολύ περιορισμένες. Σ' αυτό συντέλεσε σειρά προβλημάτων που είχαν σχέση τόσο με τη νομισματική πολυμορφία³, όσο και με τη γενικότερη εδαφική ανακατανομή του μακεδονικού χώρου. Ο δεύτερος αυτός παράγοντας είχε συντελέσει αφενός στην αποκοπή της Θεσσαλονίκης από την άλλοτε εκτεταμένη ενδοχώρα της και αφετέρου στον οικονομικό αναπροσανατολισμό της από την Κωνσταντινούπολη, που αποτελούσε ως τότε έδρα των σημαντικότερων τραπεζών, προς το εθνικό κέντρο, την Αθήνα⁴.

Στο μεταξύ το επίμαχο υποκατάστημα της Βουλγαρικής Τράπεζας στη Θεσσαλονίκη, που είχε αρχίσει να λειτουργεί ήδη από τις αρχές του 1913, περιορίστηκε σε συνήθεις τραπεζικές εργασίες. Παρ' όλα αυτά, η ύπαρξη του υποκαταστήματος χρησιμοποιήθηκε συχνά για να ενισχύσει τα βουλγαρικά επιχειρήματα για κυριαρχικά δικαιώματα στη Θεσσαλονίκη⁵. Τον ίδιο εξάλλου στόχο εξυπηρετούσε και το άνοιγμα και άλλων υποκαταστημάτων της ίδιας βουλγαρικής Τράπεζας και σε άλλες μακεδονικές και θρακικές πόλεις (Σέρρες, Καβάλα, Δεδέαγατς), άσχετα αν και εκεί ο πραγματικός τραπεζικός τους ρόλος ήταν υποτονικός. Έτσι όμως και η ελληνική πλευρά υποχρεώθηκε, για αντιπερισπασμό και για να ασκήσει πίεση στη Βουλγαρία να εγκαταλείψει το υποκατάστημα της

1. Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Απολογισμός του έτους 1912, Αθήνα 1913, σ. 1-3.

2. Βλ. για τη διαφωνία του διοικητή πλέον της ΕΤΕ (από τις 27 Μαρτ. 1914 και εξής) Ιω. Ευταξία με την κυβέρνηση πάνω σ' αυτό το θέμα στον ίδιο, Το κράτος και η Εθνική Τράπεζα, Αθήνα 1914. Ο Ευταξίας παραιτήθηκε λίγους μήνες αργότερα. Η σύμβαση έγινε δεκτή τον Ιανουάριο του 1915 από τον νέο διοικητή της Εθνικής Αλέξ. Ζαΐμη (Χεκίμογλου, Τράπεζες, σ. 101-103).

3. Σωτ. Σκληρός, Η Νέα Ελλάς υπό ιστορικήν, εθνογραφικήν, γεωγραφικήν, τοπογραφικήν, πολιτικήν, στατιστικήν, πλουτολογικήν, γεωργικήν, εμπορικήν και ναυτιλιακήν άποψιν, Αλεξάνδρεια 1913, σ. 62-65. Γ. Κοφινάς, Τα οικονομικά της Μακεδονίας, «Δελτίον του υπουργείου των Οικονομικών», Αθήνα 1914, ανάτ., σ. 241-255. Βλ. ανάλογα προβλήματα στη Θεσσαλία, αμέσως μετά την προσάρτησή της στο ελληνικό κράτος στις Αγγ. Σφήκα - Θεοδοσίου, Η προσάρτηση της Θεσσαλίας. Η πρώτη φάση στην ενσωμάτωση μιας ελληνικής επαρχίας στο ελληνικό κράτος (1881-1885), διδακτ. διατριβή, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 126-127.

4. Κοστίης Μοσκόφ, Θεσσαλονίκη 1700-1912. Τομή της μεταπρατικής πόλης, Αθήνα 1974, σ. 64-65· Χεκίμογλου, Τράπεζες, σ. 94-95, 98.

5. Βλ. ΑΥΕ, κυρίως φ. 1913/ανασχ. φ. 109.

Θεσσαλονίκης προκειμένου να διατηρήσει κάποιο από τα άλλα, να προχωρήσει κι αυτή στις προσπάθειες για το άνοιγμα υποκαταστημάτων και της Εθνικής και στις πόλεις αυτές¹. Οι προσπάθειες εκείνες δεν φαίνεται να είχαν τα αναμενόμενα θετικά αποτελέσματα. Άλλωστε τα πολιτικά και πολεμικά γεγονότα που ακολούθησαν, δεν ευνοούσαν την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων αυτών. Ιδιαίτερα αρνητικές ήταν οι επιπτώσεις στη λειτουργία των υποκαταστημάτων της Βουλγαρικής Τράπεζας στη Μακεδονία από την έκρηξη και, κυρίως, την εξέλιξη του β' βαλκανικού πολέμου. Τόσο το υποκατάστημα της Εθνικής Τράπεζας της Βουλγαρίας στη Θεσσαλονίκη, όσο και εκείνα στις Σέρρες και στην Καβάλα έκλεισαν οριστικά το καλοκαίρι του 1913 και το υλικό τους κατασχέθηκε. Μόνο την άνοιξη του επόμενου χρόνου και μετά την αποκατάσταση της ειρήνης, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος θα μεσολαβήσει στην ελληνική κυβέρνηση, ώστε να παραδοθούν στους Βουλγάρους τα λογιστικά τους βιβλία². Η παράδοση αυτή έκλεισε το κεφάλαιο των προσπαθειών της Σόφιας να χρησιμοποιήσει τα τραπεζικά της ιδρύματα στην προώθηση των διεκδικήσεών της στη Μακεδονία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ*

Έγγραφο απάντησης του υποδιοικητή της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος προς το υπουργείο των Εξωτερικών για το θέμα της ίδρυσης υποκαταστήματος της ΕΤΕ στη Θεσσαλονίκη.

(ΑΥΕ/1913/Α/5)

Εν Αθήναις τη 12 Δεκεμβρίου 1912

*Αριθ. 44427
Εμπιστευτικόν*

*Προς το Σεβαστόν Υπουργείον των Εξωτερικών
Ενταύθα*

Κύριε Υπουργέ,

Λίαν ευγνώμονες επί τη γενομένη ημίν υποδείξει προς σύστασιν υποκαταστήματος εν Θεσσαλονίκη δια του υπ' αρ. 36361 και από 7 Δεκεμβρίου ε.έ. εμπιστευτικού εγγράφου του Σεβαστού Υπουργείου, λαμβά-

1. Αρχ. ΕΤΕ, Αρχ. Διομήδη, φ. Δ'/40, Κοφινάς προς Διομήδη, Θεσσαλονίκη, 31 Ιαν. 1913.

2. Αρχ. ΕΤΕ, φ. 39.

* Το κείμενο εκδίδεται με μικρές επεμβάσεις στη στίξη και τα κεφαλαία ακολουθείται το μονοτονικό σύστημα.

- 5 νομεν την τιμήν να καταστήσωμεν αὐτῷ γνωστός, εμπιστευτικῶς ὡσαύ-
τως, τας σκέψεις της Διοικήσεως της Εθνικῆς Τραπέζης, μήπω απο-
κρυσταλλωθεῖσας εἰς αποφάσεις, μηδέ δυναμένας να καταλήξωσιν εἰς
τοιαύτας μονομερῶς παρ' ἡμῶν, ἀνευ της νομίμου ἐγκρίσεως τούτων
παρά της Σεβαστῆς Κυβερνήσεως.
- 10 Οὐχί μόνον ἐν Θεσσαλονίκη, ἀλλά καὶ ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Μοναστηρίῳ,
καὶ Καβάλα ὡς καὶ ἐν ἄλλαις προσαρτηθησομέναις ἠπειρωτικοῖς πόλεσιν,
ἐτι δε καὶ ἐν πάσαις ταῖς πολυπληθεστέραις νήσοις του Αἰγαίου πελάγους,
σκεπτόμεθα να ιδρῶσωμεν υποκαταστήματα της Εθνικῆς Τραπέζης, καὶ
ἅμα, καὶ την συγχώνευσιν της ἐκδοτικῆς Τραπέζης Κρήτης να ἐπιδιώ-
15 ξωμεν, εὐθύς ὡς, συνομολογουμένης ὅσον οὐπω της συνθήκης εἰρήνης,
ἤθελε καταστή γνωστόν τίνα τι οριστικῶς προσαρτηθησόμενα μένη, οὐχί
μόνον κατὰ κατοχὴν, ἀλλά καὶ κατὰ κυριαρχίαν διεθνῶς ἐπεγνωσμένην.
Διότι, ὡς ἐκδοτικὴ τράπεζα, καὶ κατὰ το καταστατικὸν αὐτῆς, ἡ η-
μετέρα Εθνικὴ Τράπεζα μόνον ἐν χώραις ὑπαγομέναις εἰς την ἑλληνικὴν
20 κυριαρχίαν δύναται να ιδρῶσῃ καταστήματα καὶ να ἀσκήσῃ τα προνόμια
αὐτῆς.
- Τούτο συμβαίνει ἄλλως πανταχοῦ, ὅπου λειτουργοῦσιν ἀληθεῖς ἐκ-
δοτικαὶ τράπεζαι. Οὔτε ἡ της Γαλλίας, οὔτε ἡ της Ἀγγλίας ἢ Γερμανίας
ἢ Ρωσίας ἐκδοτικαὶ τράπεζαι ιδρυσάν ποτε ἔξω του κράτους εἰς ο ἀνή-
25 κουσι υποκαταστήματα, εἴτε μετὰ ἀσκήσεως προνομίων, εἴτε ἀνευ τοιαύ-
της. Διότι ἀνεξαρτήτως των προνομίων, ο προορισμὸς ο κύριος των ἐκδο-
τικῶν τραπεζῶν εἶναι να μὴ χρησιμοποιοῦσι καὶ φραγεδύσωσιν εἰς την αλ-
λοδαπήν, ἀλλά να περισώζωσι καὶ διαφυλάττωσι τα χρηματικὰ κεφάλαια
ἐν τη χώρᾳ, ὅπως ἐνκολύνωσι καὶ ἐνισχύωσι την ἐγχώριον παραγωγὴν,
30 καὶ ἅμα προλαμβάνωσιν πᾶσαν νομισματικὴν στενοχωρίαν, δυναμένην να
ἐπηρεάσῃ ἐπιζημίως τας ἐσωτερικὰς συναλλαγὰς καὶ προκαλέσῃ βαρεῖας
οικονομικὰς κρίσεις ἐν τη χώρᾳ.
- Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ Βουλγαρικὴ Εθνικὴ Τράπεζα ἐν τῷ κα-
ταστατικῷ αὐτῆς περιέλαβε παραδόξως ὡς δικαίωμα αὐτῆς καὶ την ἰδρυ-
35 σιν υποκαταστημάτων ἐν τῇ αλλοδαπῇ. Τούτο δὲν ἐγένετο τυχαίως. Ο
σκοπὸς αὐτῆς ἦτο να ιδρῶσῃ υποκαταστήματα, οὐχί βεβαίως ἐν Ρουμανίᾳ
ἢ τῇ Ἀυστρίας, ἀλλ' ἐν Τουρκίᾳ. Ἐνόμιζε δὲ τούτο διεθνῶς δυνατόν ἔνεκα
της ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει ἰσχυροῦσης ἐτεροδικίας. Το σχέδιον ἦτο ἐν-
φνές. Ἡθέλησεν ιδρῶσασα υποκαταστήματα ἐν τοῖς βουλγαρικοῖς κέντροις
40 της Τουρκίας να συνάψῃ στενοτέρας οικονομικὰς σχέσεις μεταξὺ των
βουλγαρικῶν πληθυσμῶν καὶ της ἐλευθέρως Βουλγαρίας καὶ να ἐξαρτήσῃ
τούτους οικονομικῶς ἀπ' αὐτῆς, συγχρόνως δὲ δια της κυκλοφορίας των
τραπεζογραμματίων, ἔστω καὶ ὑπὸ τον τύπον της προαιετικῆς, να ἐπαν-

ξήση τον κρατούντα εν τη ηπειρωτική ευρωπαϊκή Τουρκία νομισματικών
 45 κκεώνα και να αλιεύη εν θολοίς. Η τουρκική όμως κυβέρνηση, μη στε-
 ρουμένη οξυνοίας εν τοις τοιούτοις, κατενόησε τα σχέδια και διαρρήδη
 και ανενδότως ηγήθη αυτή την ίδρυσιν υποκαταστημάτων.

Δύναται νυν η Βουλγαρική Εθνική Τράπεζα να ιδρύση νομίμως υπο-
 50 κατάστημα εν Θεσσαλονίκη και να πληρώση πολυετή πόθον, ον ηδυνάται
 μέχρι του νυν; Δεν δύναται να παρεμποδισθή νομίμως εις τούτο υπό της
 ημετέρας κυβερνήσεως;

Ουχί η Βουλγαρική Εθνική Τράπεζα, αλλ' η κυβέρνηση της Βουλ-
 γαρίας υποβάλλει την αξίωσιν, και δη υπό την εθωτοτέραν δυνατήν μορ-
 φίην. Αύτη δεν αξιοί να ασκήση τα προνόμια αυτής εν Θεσσαλονίκη, αλλά
 55 να ιδρύση απλώς υποκατάστημα. Εάν το υποκατάστημα πρόκειται να α-
 ποβάλλη τον εκδοτικόν χαρακτήρα ον κέκτηται αυτή η Τράπεζα, ης θα
 αποτελέση τμήμα, και να λειτουργήση—εάν ήτο δυνατόν— ως ιδιωτική
 τράπεζα εν Θεσσαλονίκη, προς τι η ανάμιξις της βουλγαρικής κυβερνή-
 σεως; Προς τι η τόση σπουδή της ιδρύσεως προ της συνομολογήσεως
 60 της ειρήνης και εν ω επίκειται αύτη; Διατί ιδιωτική τις βουλγαρική τρά-
 πεζα, υπαρχουσών τοιούτων, να μη ζητήση ίδρυσιν υποκαταστήματος εν
 Θεσσαλονίκη, εάν υπήρχον επείγουσαι τυχόν οικονομικάί ανάγκαι;

Η αληθής πρόθεσις της εσπευσμένης ταύτης ενεργείας της βουλ-
 γαρικής κυβερνήσεως είναι πρόδηλος. Θέλουσι να ιδρύσωσι υποκατά-
 65 στημα της Βουλγαρικής Εθνικής Τραπεζής ουχί μετά προνομίων εκδό-
 σεως νέων τραπεζικών γραμματίων, αλλά μετά δικαιώματος της κυκλο-
 φορίας γραμματίων του εν Σόφια κεντρικοῦ καταστήματος αυτής. Τοιού-
 τον δικαίωμα έχουσι πάντα τα υποκαταστήματα εκδοτικών τραπεζών,
 70 δεν δύναται δε να νοηθώσιν άνευ του δικαιώματος τούτου ως υποκα-
 ταστήματα αυτών, αφ' ου κύριος προορισμός και κύριον έργον πάσης εκ-
 δοτικής τραπεζής είναι η έκδοσις και κυκλοφορία γραμματίων και ο δι'
 αυτής κανονισμός της νομισματικής ισορροπίας, των λοιπών καθηκόντων
 αυτής ως και τραπεζικών εργασιών υπηρετουσών απλώς τον κύριον σκο-
 πόν τούτον. Η απόκτησις τοιούτου δικαιώματος κυκλοφορίας ξένων τρα-
 75 πεζικών γραμματίων, έστω και προαιρετικής απλώς, είναι δημοσίας
 τάξεως και μόνον κυβερνητική άδεια δύναται να επιτευχθή. Δια τούτο
 εξητήθη η άδεια του αντιπροσώπου της ημετέρας κυβερνήσεως, δια τούτο
 δε και η παρέμβασις του κυρίου Ανδρέιφ. Δια τούτο ουδεμία ιδιωτική
 βουλγαρική τράπεζα απεφάσισε να ιδρύση υποκατάστημα, ουδ' εσκέφθη
 80 να ζητήση άδειαν προς τούτο.

Τοιαύτην άδειαν ιδρύσεως υποκαταστήματος βουλγαρικής εκδοτικής
 τραπεζής εν Θεσσαλονίκη, φρονούμεν, ουχί μόνον δύναται, αλλά και οφεί-

λει να αρνηθή η ελληνική κυβέρνηση. Και δύναται μεν να αρνηθή αυτήν, διότι ως έχουσα την νόμιμον διακατοχήν αυτής ως εκ της εν πολέμω κα-
85 τακτήσεως, δύναται να ασκήση πάντα τα κυριαρχικά δικαιώματα επί της κατεχομένης χώρας, έως ου, προς τη κατοχή, αποκτήση δικαιωματικώς και την κυριαρχίαν αυτής δια της συνθήκης της ειρήνης ή και της διεθνούς επιγνώσεως.

Οφείλει δε να αρνηθή, διότι και αυτό το δικαίωμα της προαιρετικής
90 κυκλοφορίας, ο θα κτήσηται η Βουλγαρική Εθνική Τράπεζα δια της ιδρύσεως υποκαταστήματος, και την νομισματικήν κυκλοφορίαν θα επηρεάση και το προνόμιον το αποκλειστικόν της ημετέρας Εθνικής Τραπέζης καιριώς θα παραβιάση. Διότι δεν πρέπει να λησμονηθή ότι μεγά-
95 λαι εκδοτικά τράπεζαι ιδρύθησαν επί μόνη τη προαιρετική κυκλοφορία των γραμματίων αυτών, χωρίς ουχί νόμιμον, ουδέ αναγκαστικήν να έχουσι ταύτα κυκλοφορίαν. Τα της Βουλγαρικής δε Τραπέζης μέλλοντα να κυκλοφορήσωσι προαιρετικώς δια του υποκαταστήματος αυτής, πράγματι θα κυκλοφορώσιν αναγκαστικώς, αφ' ου η εξαργύρωσις η πλήρης και υπο-
100 εν τω κεντρικώ, εν Σόφια δηλαδή, επί του προκειμένου.

Εάν η Ελλάς δεν ήθελεν αρνηθή και παρεμποδίση την ίδρυσιν υποκαταστήματος της Βουλγαρικής Εθνικής Τραπέζης, επειδή η λειτουργία υποκαταστήματος εκδοτικής τραπέζης εν τινι τόπω είναι άσκησις κυβερνητικόν νομήματος και απόρροια ασκήσεως κυριαρχικής εξουσίας, η
105 βουλγαρική κυβέρνηση θα παραστή ούτω και αυτή ασκούσα κυβερνητικήν εξουσίαν εν Θεσσαλονίκη και συγκατέχουσα μεθ' ημών κυριαρχικώς ταύτην, όπερ ημείς διατόρως απαρνούμεθα, αυτή δε δια τόσον μεθοδείων ζητεί να επιτύχη. Αλλ' εάν η Βουλγαρική Τράπεζα, εκ συνεννοήσεως μετά της Βουλγαρικής κυβερνήσεως, ζητή δια τοιούτους λόγους και σκοπούς
110 να ιδρύση υποκατάστημα εν Θεσσαλονίκη και μετά τόσον ζήλου σπεύδουσιν εις τούτο, υπάρχουνσι όμοιοι ή άλλοι λόγοι παραπλησίας σπουδής προς ίδρυσιν υποκαταστήματος της ημετέρας Εθνικής Τραπέζης εν αυτή:

Η Σεβαστή Κυβέρνησις είναι αναμφιβόλως η κυριαρχικώς κάτοχος της Θεσσαλονίκης και δικαιουμένη άρα αποκλειστικώς να ασκήση κυριαρχικήν εξουσίαν εν αυτή. Αύτη επιγιγνώσκει το προνόμιον εκδόσεως τρα-
115 πεζικών γραμματίων, ως ανήκον εις την ημετέραν Εθνικήν Τράπεζαν αποκλειστικώς, επί πάσης χώρας προσηκούσης και κατακρωθισομένης διεθνώς εις το ελληνικόν κράτος.

Δια τας επειγούσας χρηματικάς ληφοδοσίας μέχρι της προσεχούς
120 συνομολογήσεως της ειρήνης διά τε την Θεσσαλονίκην και αλλαχού των κατακτηθεισών χωρών, ελήφθη ήδη πρόνοιαι παρ' ημών και δια της Τρα-

πέξης της Ανατολής και άλλως. Ούτε άρα ο λόγος της Βουλγαρικής Τραπέξης, τον να αναγνωρισθή αυτή δικαίωμα όπερ δεν έχει ή όπερ δεν δύναται νομίμως να αποκτήσῃ, υφίσταται δια την ημετέραν Εθνικήν Τράπεξαν, ούτε ανάγκη οικονομική επείγουσα. Τουναντίον, εάν εσπεύδομεν, 125 όπως η Βουλγαρική Τράπεζα, θα εφαινετο ότι και ημείς το δικαίωμα ημών θεωρούμεν αμφίβολον, ότι δε ζητούμεν δια μεθόδων αμφιβόλου ευθύτητος και νομιμότητος, κατά την διάμεσον μέχρι της συνομολογήσεως της ειρήνης εποχήν, εν τη αοριστία της ασκουμένης κυριαρχίας, να απο- 130 κτήσωμεν δικαιώματα ουχί αμφίβολα, αλλά τα οποία δια την Βουλγαρίαν θα αποβώσιν εν τω μέλλοντι πηγή ακένωτος διενέξεων και προστριβών προς την ελληνικήν κυβέρνησιν.

Ούτε οι λόγοι της Βουλγαρικής Τραπέξης υπάρχουσι δι' ημάς, ούτε άλλοι λόγοι σπουδής. Τουναντίον, πολλοί εισί οι λόγοι δι' ους επιβάλλε- 135 ται μετά περισκέψεως και προνοίας να προβώμεν εις τας αποφάσεις ημών περί της προσηκούσης ενεργείας της Εθνικής Τραπέξης εν τω μέλλοντι, δια τε τας νέας προσαρτηθησομένας χώρας, ως και δι' αυτήν την παλαιάν Ελλάδα.

Τω όντι, όπως και δια το όλον κράτος, ο μέλλον διπλασιασμός αυ- 140 τού εγκαινιάζει νέους όρους υπάρξεως και βίον και ανοίγει νέαν εποχήν δράσεως και προόδου, ούτω και δια την Εθνικήν Τράπεζαν, εν η συγκεντρούται η οικονομική κίνησις και δι' ης μέλλει κυρίως να ευοδωθή η οικονομική ανάπτυξις της χώρας, νέοι όροι και αρχαί πρέπει να ρυθμίωσι την ενέργειαν αυτής εν τω μέλλοντι, όπως αποβή ως μάλιστα ωφέλιμος 145 και ενεργητική εις την χώραν και αξία του προορισμού αυτής.

Νέα μεγάλα οικονομικά προβλήματα γεννώνται ούτω, και δη, ουχί 150 μόνον δια την Εθνικήν Τράπεζαν, αλλά και δια την όλην οικονομίαν της μείζονος Ελλάδος, ως και δια τον Ελληνισμόν εν γένει, άτινα πάντως τη συνεννοήσει και συμπράξει μετά της Σεβαστής Κυβερνήσεως μέλλουσι να επιλυθώσι, τα οποία όμως κρίνομεν καλόν και λαμβάνομεν την τιμήν να υπαινιχθώμεν από τούδε ενταύθα, επιφυλασσόμενοι εν καιρώ να ποιήσωμεν αναλυτικωτέραν αυτών έκθεσιν.

Δια την ίδρυσιν τώσων νέων υποκαταστημάτων, την συγχώνευσιν της Τραπέξης Κοήτης, και την κρείσσονα διοργάνωσιν ουχί μόνον αυτών 155 αλλά και της όλης υπηρεσίας της Τραπέξης, εκτός της αναλόγου μεγεθύνσεως των κεφαλαίων αυτής, θα καταστή αναγκαίον και απαραίτητον να επιλυθώσι και τα εξής καιριώτατα ζητήματα, αναγόμενα ιδία εις την νομισματικήν ημών κυκλοφορίαν. Και υπάγονται μεν βεβαίως ταύτα εις την αρμοδιότητα άλλων υπουργείων, αλλ' ως εκ της δυνατής διεθνούς εν 160 μέρει αυτών επιπλοκής κρίνομεν απαραίτητον να φέρωμεν εις γνώσιν και

του Σεβαστού Υπουργείου των Εξωτερικών.

Το πρώτον τιθέμενον ζήτημα είναι εάν και τας νέας χώρας, αίτινες θα αποτελέσωσι το έτερον ήμισυ, ή μη πλέον, του νέου ελληνικού κράτους, θα καταστήσωμεν κοινωνούς του ατυχήματος, του τόσον επαχθούς
165 εις την οικονομίαν της χώρας, του της αναγκαστικής κυκλοφορίας ή εάν μάλλον, επί τη ευκαιρία της εθνικής ανακαινίσεως, θα απαλλάξωμεν και την παλαιάν Ελλάδα της βαρείας οικονομικής πέδης.

Έτερον ζήτημα γεννώμενον επί τη άρσει της αναγκαστικής κυκλοφορίας είναι εάν θα συνεχίσωμεν την υποσκάζουσαν διμεταλλικήν κυκλοφορίαν (*bimétallisme boiteux*) ή θα εγκαταλείψωμεν αποκλειστικήν εις
170 χρυσόν κυκλοφορίαν, εάν δε τότε δυνάμεθα και πρέπει να αποχωρήσωμεν της Λατινικής Ενώσεως, ή δυνάμεθα και ούτω να κοινωνώμεν αυτής.

Εάν αποχωρούντες της Λατινικής Ενώσεως πρέπει να τηρήσωμεν το νομισματικόν σύστημα ταύτης ή να προσανατολισθώμεν προς έτερον εν
175 ισχύι παρά μεγάλοις κράτεσι, προς α θα έχωμεν ίσως μείζονας οικονομικάς συναλλαγάς και επικοινωνίαν εν τω μέλλοντι.

Έτερον μέγα ζήτημα μέλλον να γεννηθή και δια το Έθνος και δια την Εθνικήν Τράπεζαν είναι, εάν προς στήριξιν του αλυτρώτου έτι μεγάλου εν Ανατολή Ελληνισμού, νυν, ότε εν τη προσβία Ασία, παρά τον πο-
180 λιτικόν των μεγάλων κρατών ανταγωνισμόν, μέλλει να αναπτυχθή και μέγιστος οικονομικός τοιούτος, εάν δεν είναι ενδεδειγμένον να ενισχύσωμεν τον Ελληνισμόν τούτον και δια τροπής της μετανάστεύσεως προς τας χώρας της πρόσω Ανατολής και δια του πορισμού των οικονομικών κεφαλαίων, ιδία δια της ιδρύσεως πιστωτικών καταστημάτων ή υποκατα-
185 στημάτων, ώστε να έχωσι πρόχειρα και, κατά το δυνατόν, άφθονα τα εφόδια προς τον οικονομικόν αυτών αγώνα οι εκεί ομοεθνείς.

Επιφυλασσόμενοι να ανακοινώσωμεν πάντα ταύτα και εις τα αρμοδιώτερα υπουργεία, είτε δια της εν αντιγράφω ανακοινώσεως του παρόντος εγγράφου, κατά τρόπον εμπιστευτικόν πάντοτε, είτε και δι' ειδικής
190 εκθέσεως, πεποιθήαμεν ότι το Σεβαστόν Υπουργείον εκτιμών προσηκόντως τους εκτεθέντας λόγους, θα δικαιώση ημάς δια την φαινομενικήν εν τούτω της ημετέρας Εθνικής Τραπέζης αδράνειαν, ως ην λαμβάνει σύντονος και, ως νομίζομεν, λελογισμένη και συστηματική ενέργεια.

Επί τούτοις διατελούμεν μεθ' υψίστης τιμής

Ο Διοικητής

(υπογρ.) Ιω. Ενταξίας

SUMMARY

Angeliki Sfika-Theodosiou, The founding of the branch of the National Bank of Greece in Thessaloniki and the Greek-Bulgarian relations (1912-1913).

This work is based on unedited material of the Historical Archives of the Greek Ministry of Foreign Affairs and of the National Bank of Greece. It is a research into the Greek-Bulgarian relations during the crucial period of 1912-13, mainly on the founding of branches of National Banks of both countries in Thessaloniki.

In their effort, to contest the Greek supremacy of the town and to produce rights of sovereignty as well, the Bulgarians imposed parallel authorities, military as well as administrative and economic. Thus the case of the hasty founding of the branch of the Bulgarian National Bank (Bălgarska Narodna Banca).

This act obliged the Greek government to expedite the founding of a branch of the National Bank of Greece in Thessaloniki in spite of the fact that — in view of the definitive arrangement concerning the frontier with the signing of an international peace treaty — it was not a favourable time either politically or economically.